

שם טוב

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: זֹאת תְּהִי תוֹרַת הַמִּצְרָע בְּיוֹם טְהַרְתּוֹ וְהִנָּבֵא אֶל הַכֹּהֵן: (ויקרא יד א-ב).¹

מסכת מנחות דף ה ע"א – טהרת המצורע

הקדים מתן שמן למתן דם - ימלאנו שמן ויחזור ויתן שמן אחר מתן דם ... אמאי יחזור ויתן? מאי דעבד עבד! אמר רב פפא: שאני הלכות מצורע, דכתיבא בהו הוייה, דאמר הכתוב: "זאת תהיה תורת המצורע", תהיה - בהוייתה תהא.²

תלמוד ירושלמי מסכת סוטה פרק ב הלכה א – כפרת המצורע

תני ר' שמעון בן יוחי: מפני מה אמרו כל החטאות והאשמות שבתורה אין טעונין נסכים? שלא יהא קרבנו של חוטא נראה מהודר. התיבון:³ הרי חטאתו ואשמו של מצורע. אין תימר שאינו חוטא, האמר רבי יצחק [ויקרא יד ב] זאת תהיה תורת המצורע. זאת תורת המוציא שם רע. אמר ליה מכיון שנתייסר וכתוב: "ונקלה אחיך לעיניך" [דברים כה ג] - כמי שאינו חוטא.⁴

מסכת עבודה זרה דף יט עמוד ב – מי האיש החפץ חיים

מכריז רבי אלכסנדר: מאן בעי חיי? מאן בעי חיי?⁵ כנוף ואתו כולי עלמא לגבי.⁶ אמרי ליה: הב לן חיי, אמר להו: "מי האיש החפץ חיים וגוי נצור לשונך מרע וגוי" (תהלים לד יג-יד).⁷ שמא יאמר אדם: נצרת לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה, אלך ואתגרה בשינה?⁸ תלמוד לומר: "סור מרע ועשה טוב", אין טוב אלא תורה, שנאמר: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו" (משלי ד ב).⁹

מסכת אבות פרק ד משנה יג – שלושה כתרים והכתר הרביעי

... רבי שמעון אומר: שלושה כתרים הם: כתר תורה, וכתר כהונה, וכתר מלכות. וכתר שם טוב עולה על גביהן.¹⁰

¹ לאורך כל פרשת תזריע העוסקת בנגע הצרעת לא נזכר המונח "מצורע". נזכר איש או אדם כי יהיה בהם נגע צרעת, נזכר גם המונח "צורע" או "איש צרוע", אבל המילה "מצורע", שעליה יש דרשות רבה ונתנה לפרשה שלנו את שמה, נזכרת לראשונה כאן, בפרשת טהרת המצורע. כאילו לומר, כעת כשנפרא האדם מהצרעת ומקיים את תהליך טהרתו המאפשר לו לחזור למחנה ישראל, עכשיו בולט התואר מצורע. עכשיו אנחנו יודעים מדוע נגע בו הנגע.

² ומדרש ספרא בפרשתנו: "זאת תהיה תורת המצורע ... מלמד שטומאתו וטהרתו בכהן". פרטי הלכות רבים יש בדיני קרבנות המצורע ביום טהרתו, אותן מפרטת הגמרא שם ודנה בהבדלים מול קרבן מנחות אחרות. ראה שם למשל הדין שמנחת העומר שקצרה שלא לשמה – כשירה. ולהלן נראה גם ירושלמי שמבליט שבטהרת המצורע מובאים נסכים מה שאין כן בקרבנות חטאת אחרים. באה הגמרא ומדגישה: "תהיה – בהוייתה תהא", היינו יש להקפיד לעשות את טהרת המצורע בסדר המדויק ולא נאמר "מאי דעבד – עבד" - מה שנעשה – נעשה, אם שינו או חסר דבר-מה כמו במנחות אחרות. ואנו נלך בשבילי האגדה הטהורה.

³ השיבו לו, היינו, הקשו עליו.

⁴ דרשות רבות יש לנו על משחק המילים: מצורע – מוציא שם רע, היינו, שעונשו של המצורע בא בשל שהוציא שם רע על בני אדם, מה שמכונה בימינו לשון הרע. ראה למשל גמרא ערכין טו ע"ב: "אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: זאת תהיה תורת המצורע? זאת תהיה תורתו של מוציא שם רע". וכבר הקדשנו דף מיוחד לנושא זה: [מצורע – מוציא שם רע](#) בפרשה זו. המקור בירושלמי לעיל מדגיש שאמנם כאן נזכרת המילה "מצורע" – ביום טהרתו, אבל היא הנותנת! ביום שבו הוא חוזר למחנה ישראל נזכר חטאו בבחינת מי שמתייסר ומקבל מלקות בבית דין – זו כפרתו ותיקונו. ואולי גם כאזהרה שלא ישוב על חטאו ולא יוציא יותר שם או לשון הרע. "כמי שאינו חוטא" וכמי שלא חטא וכמי שגם לא יחטא עוד.

⁵ מי רוצה חיים? מי רוצה חיים (לחיות)?

⁶ התכנסו כולם ובאו אצלו.

⁷ ראה שלושת הפסוקים הצמודים שם: "מי האיש החפץ חיים אהב זמנים לראות טוב: נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה: סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפה". שני הפסוקים הראשונים ראינו, השלישי יבוא בהמשך הדרשה.

⁸ אתגרה, מסביר שטיינזלץ: ארבה. אלך לישון הרבה וזו נצירת הלשון הטובה ביותר.

⁹ החצי הראשון של המדרש, הכרזתו של של רבי אלכסנדר: מי האיש החפץ חיים ... נצור לשונך מרע, זכה להרחבה במדרש ויקרא רבה טז ב (ותנחומא בובר מצורע סימן ה) בסיפור על הרוכל שמכר סם חיים לרבי ינאי. ראה שוב דברינו [מצורע – מוציא שם רע](#) בפרשה זו. אך כאן הולך המדרש צעד נוסף בעקבות הפסוק השלישי: "סור מרע ועשה טוב". לא מספיקה נצירת הלשון מרע, חשוב גם להסיטה לעשיית הטוב. ואין טוב אלא תורה. ראה המדרשים בתחילת ספר דברים, דברים רבה א א, על התורה החביבה שמרפאת את הלשון, בדברינו [אלה הדברים – בכל לשון](#) בפרשת דברים. הרי לנו כבר כמה עצות ותקנות למצורע ששוב לא יוציא רע ולא יחטא. אבל אנחנו רוצים ללכת צעד נוסף. מה יכול להיות עוד תיקון, מעבר לתורה?

¹⁰ הנה 'הצעד הנוסף' – הכתר הרביעי שהוא מעל שלושה הכתרים, גם מעל כתר התורה: כתר שם טוב שהוא התיקון השלם וההפך הגמור משם רע. המלכת כתר השם הטוב כנגד הוצאת שם רע. אך מה הוא כתר זה ואיך מתעטרים בו? ראה אבות דרבי נתן נוסח א פרק מא שמרחיב משנה זו ואומר: "רבי שמעון אומר: ג' כתרים הם אלו הן. כתר תורה. וכתר כהונה. וכתר מלכות. וכתר שם טוב

קהלת פרק ז פסוק א

טוב שם משמון טוב ויום המות מיום הגולדו.¹¹

קהלת רבה (וילנא) פרשה ז סימן ג – שם טוב וארון הברית

אמר ר' שמעון בן יוחאי: חביב שם טוב מארון הברית. שארון הברית לא הלך אלא שלושה ימים, שנאמר: "וארון ברית ה' נוסע לפניו" (במדבר י'), ושם טוב הולך מסוף העולם ועד סופו.¹² ... חביב שם טוב מכהונה ומלכות שכהונה ומלכות בטלו ושם טוב לא בטל.¹³

במדבר רבה יד י', פרשת נשא – שם טוב הוא המעשה

... שלושה מיני עולה אלו למה? כנגד ג' כתרים שנתן הקב"ה לישראל על זאת: כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. כתר תורה - זה הארון, שכתוב: "ועשית עליו זר זהב סביב". כתר כהונה - זה מזבח הזהב, שכתוב בו: "ועשית לו זר זהב סביב". כתר מלכות - זה השולחן, שכתוב: "ויעש לו זר זהב סביב". שער עזים אחד לחטאת - כנגד שם טוב הוא המעשה, כמו ששנינו: "לא המדרש הוא עיקר אלא המעשה", לפי שהמעשה הוא מכפר על האדם, כאותה ששנינו: "תשובה ומעשים טובים כתרים בפני הפרענות". ואותו כתר הוא כנגד המנורה לקיים מה שנאמר: "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו כג) וכו'.¹⁴

תוספתא מסכת תענית (ליברמן) פרק ג הלכה ח – מסירות נפש למצוות

... שבשעה שהושיבו מלכי יון פרסדדיאות על הדרכים שלא לעלות לירושלים, כדרך שהושיב ירבעם בן נבט, כל מי שהוא ירא חטא וכשר באותו הדור, היה נוטל שני גזירי עצים ועושה אותן כמין סולם ומניחן על כתיפו ועולה.

עולה על גביהן. כתר כהונה כיצד? אפילו נותן כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו כתר כהונה שנאמר: והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונה עולם (במדבר כה ג). כתר מלכות - אפילו נותן כל כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו כתר מלכות, שנאמר: ודוד עבדי נשיא להם לעולם (יחזקאל לז כה). אבל כתר תורה אינו כן. עמלה של תורה כל הרוצה ליטול יבוא ויטול, שנאמר: הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה א). ראה דברינו **מורשה קהילת יעקב** בפרשת וזאת הברכה. אך היכן כתר שם טוב? לאן זה נעלם? שתי אפשרויות: אחת, שהוא נבלע ומתמזג עם כתר תורה. כך משתמע למשל מהמקבילה באבות דרבי נתן נוסח ב פרק מח, ראה שם. והשנייה, שהוא ברור מאלי, שיש לו משמעות אנושית כללית ואין צורך להסביר אותו. ננסה לחקור מעט בעניין, נביא מעט מדרשים בנושא שם טוב, אולי נגלה גם אפשרות שלישית, אך לא נתיימר להקיף את הנושא.

¹¹ לפני שנמשיך בדרשות חז"ל, ניזכר במקרא. פסוק זה בספר קהלת הוא מקור מרכזי במקרא, אם לא יחיד, המציין את חשיבות השם הטוב. ניתן אולי לצרף לו גם את הפסוק בישעיהו נו ה על בני הנכר (והסריסים) הנלווים על ה' ומחזיקים בבריתו, כולל ברית השבת (סובוטניקים?): "ונתתי להם בְּיָמֵי וּבְחֹמֹתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבְּנֵי וּמִבְּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֲתֵן לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת". כאילו כתוב: ונתתי להם ... יד ושם טוב - שם שהוא טוב מבנים ומבנות. קהלת מעלה את השם הטוב מעל השמן הטוב, היינו מעל העושר החומרי. ולמה דווקא שמן? משום שהוא המשקה שצף מעל כל המשקאות האחרים, מים, יין וכו' (תנחומא ויקהל סימן א). חז"ל הם שמעלים את השם הטוב מעל כהונה, למלוכה ולתורה, מעבר לדברי קהלת. בין פסוק זה בקהלת ובין דברי ר' שמעון במסכת אבות לעיל, נעים המדרשים השונים, שכאמור נביא מהם רק מעט מפי גמל ומפי טלה, מפי פרה וגדי על מנת שלא נתחייב בדין הוצאה בשבת (מסכת שבת פרק ז שנה ד).

¹² ראה הדרשה בתחילת הפרשה שם הדרשת את הפסוק הנ"ל מקהלת: "טוב שם משמון טוב - שמן טוב יורד ושם טוב עולה, שמן טוב לשעתו ושם טוב לעולם, שמן טוב כְּלָה ושם טוב אינו כְּלָה, שמן טוב בדמים ושם טוב בחנם, שמן טוב נוהג בחיים ושם טוב נוהג בחיים ובמתים, שמן טוב בעשירים ושם טוב בעניים ובעשירים, שמן טוב מהלך מקיטון לטרקלין ושם טוב הולך מסוף עולם ועד סופו". השם הטוב עומד מול השמן החומרי. אבל ר' שמעון בר יוחאי אומר: גם יותר מארון הברית שהולך שלושה ימים לפני מחנה ישראל - השם הטוב (של עם ישראל) יכול ללכת מקצה העולם ועד קצהו. האם אנחנו שומעים כאן "שם טוב" במובן של קידוש שם שמים? האם זו האפשרות השלישית?

¹³ מדרש זה חוזר ומציג את הדילמה של כתר שם טוב מול כתר תורה. בתחילת המדרש: חביב כתר שם טוב מארון הברית, אך בסופו מוזכרים רק כתרי כהונה ומלכות שבטלו ולא מוזכר כמובן כתר התורה. ובמשתמע שכתר התורה והשם הטוב מתמזגים כאשר שניהם אינם בטלים ולגבי שניהם: כל הרוצה ליטול את השם, יבוא ויטול (ביטוי שנראה עוד להלן). ראה גם בסימן ב בקהלת שם, דברי ר' שמעון בר יוחאי: "תני ר' שמעון בן יוחאי: שלשה כתרים הם: כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. כתר כהונה זכה בו אהרן ונטלו, כתר מלכות זכה בו דוד ונטלו, כתר תורה הרי מונח לדורות - כל מי שזוכה לתורה כאילו זכה לשלשתן, וכל שלא זכה לתורה כאילו לא זכה לאחת מהן". שוב התעלמות מכתר שם טוב כפי שכבר ראינו באבות דרבי נתן לעיל. אבל שים לב שהוא לא מדבר על ארבעה כתרים, רק על שלושה. כתר שם טוב מחוץ לתמונה. אולי לא נחשב, אולי פשיטא שהוא מעל, אולי מתמזג.

¹⁴ בהמשך דבריו, נגדר המדרש לנושא של תלמוד כנגד מעשה ומקומה החשוב של התורה, שלכאורה כבר נמשלה בתחילת הדרשה לארון, וחוזרת בסופה של הדרשה בדימוי של אור המנורה. גם מדרש זה מלמד שחז"ל חברו את השם הטוב לתורה, אבל בקטע שהבאנו מושמעת הדעה של המעשה, של המעשים שהם מעל למדרש: "לא המדרש עיקר אלא המעשה". ומה הוא השם הטוב שהוא המעשה והוא מעבר לכלי המשכן הנוצצים והמעוטרים בזרי זהב למיניהם? שעיר החטאת שהאדם שחטא (בשגגה!) מכיר בחטאתו ומבקש לכפר על מעשיו. לא "המעשה" החיובי שאיתו ממשיך המדרש הלאה בדרשתו, אלא המעשה השלילי שעשה האדם, שחטא והכיר בחטאתו. בכך, סוגר מדרש במדבר רבה מעגל עם הירושלמי סוטה לעיל על טהרת "המצורע" שבטהרתו הוא: "כמי שאינו חוטא". ויש תמיד לזכור שאדם שמביא קרבן חטאת לבית המקדש עושה בכך פומבי למעשיו. הנה כולם רואים שהוא מביא קרבן חטאת! אלא שהדרשן בכל זאת מחפש גם כלי משכן מפואר ויפה כסמל לשם הטוב ומוצא את המנורה ואת האור. וזה מחזיר אותו לתורה שאמנם איננה המעשה עצמו, אבל היא הבסיס לעשייה, הבסיס הן למעשים הטובים והן להכרה במעשים החטאים ששניהם הם שמקנים לאדם את שמו הטוב. ראה דברינו **תלמוד ומעשה** בפרשת ואתחנן.

כשהגיע לאותו משמר אמרו לו: לאן אתה הולך? - ליטול שני גוזלות משובך הלז שבפני, ¹⁵ בסולם זה שעל כתפי. כיון שעבר מאותו משמר, מפרקן ומעלן לירושלם. לפי שמסרו עצמן על התורה ועל המצות לפיכך נמצא להם שם טוב וזכר טוב בעולם ועליהם הוא אומר: "זכר צדיק לברכה" וכו'.¹⁶

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת ויקהל - השם שהאדם נותן לעצמו

כל זמן שאדם מרבה במצות הוא קונה שם טוב לעצמו. את מוצא שלשה שמות נקראו לו לאדם: אחד מה שקוראים לו אביו ואמו, ואחד מה שקוראים לו בני אדם ואחד מה שקונה הוא לעצמו, טוב מכולן, מה שקונה הוא לעצמו.¹⁷

מדרש תנאים לדברים פרק א - תכונת הדיין המרכזית

אנשים חכמים וידועים - זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה והלך ובקש ולא מצא אלא שלוש אנשי חיל חכמים וידועים.¹⁸ (ואלו הן השבע מדות שצריך שיהיו כולן אפילו בבית דין של שלשה: ¹⁹ חכמה, יראה, וענוה, ושנאת ממון, ואהבת האמת, ואהבת הבריות להן, ובעלי שם טוב. חכמה מנין? שנאמר: אנשים חכמים וידועים. יראה, שנאמר: "יראי אלהים" (שמות יח כא). וענוה ממש רבינו ... ושנאת ממון, שנאמר: שונאי בצע ... ואהבת האמת ... ואהבת הבריות להן, שנאמר: "וידעים לשבטיכם" - אלו שרוח הבריות נוחה מהן ... ובעלי שם טוב, שנאמר: "אנשי חיל" - שהן גבורים במצות וכובשין יצרן עד שלא יהיה להן שם גנאי, ויהיה פרקן נאה. ובכלל אנשי חיל שיהיה להן לב אמיץ להציל עשוק מיד גוזלו כענין שנאמר: "ויקם משה ויושיען".²⁰

קהלת רבה (וילנא) פרשה ז סימן ד - השם הטוב ביום המיתה

¹⁵ שלפני, קדימה, שם בהמשך הדרך.

¹⁶ ראה סיפור זה גם בירושלמי פרק ד הלכה ד ובמגילת תענית (הסכוליון) על חמישה עשר באב שבו פסקו להביא את גזרי העצים למקדש. ושם גם על "בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות" שהביאו ביכורים בתחבולות כשגזרה מלכות הרשעה שלא יעלו בכורים לירושלים. ושם גם חוזר הביטוי "כל הרוצה ליטול את השם יטול" שמצוי באבות דרבי נתן, הערה 13 לעיל, שהוא מעין משקל נגד למאמר חז"ל במסכת ברכות פרק ב משנה ח, בדין חתן שרוצה להחמיר על עצמו ולקרוא קריאת שמע בליל חתונתו: "רשב"ג אומר: לא כל הרוצה ליטול את השם יטול". כך או כך, הרי לנו שם טוב שמזוהה עם מסירות נפש לקיום מצוות.

¹⁷ (מקור השיר **לכל איש יש שם**?). ומי האיש שקנה לעצמו שם טוב במעשים ובמצוות שעשה? בצלאל. לבצלאל מוקדשים מדרשים רבים בשמות רבה ותנחומא בראש פרשת ויקהל: "טוב שם משמן טוב, טוב היה שמו של בצלאל משמן הטוב, למה? שפרסמו הכתוב, שנאמר (שמות לה) ראו קרא ה' בשם בצלאל". הקב"ה קראו בשם - בשם הטוב. ראה בדברינו **בצלאל - בצל אל** בפרשת ויקהל. לא נחזור על הדברים כאן זולתי מדרש אחד, שמות רבה מח ג: "ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור, מה ראה להזכיר כאן חור? אלא בשעה שביקשו ישראל לעבוד עבודת כוכבים נתן נפשו על הקב"ה ולא הניחן עמדו והרגוהו. אמר לו הקב"ה: חייך שאני פורע לך. משל למלך שמרדו עליו לגיונותיו עמד שר הצבא שלו ונלחם עמהם ... כך בשעה שעשו ישראל העגל עמד חור ונתן נפשו על הקב"ה. אמר לו: חייך, כל בנים היוצאים ממך אני מגדלם שם טוב בעולם, שנאמר: ראו קרא ה' בשם בצלאל וימלא אותו רוח אלהים. ולא זה בלבד אלא כל מי שנתעסק במלאכת המשכן נתן בו הקב"ה חכמה ובינה ודעת ... ולא נתפרסם מכולם אלא בצלאל, הוי קרא ה' בשם בצלאל". נראה שחזרנו למוטיב מסירות הנפש וקידוש שם שמים שכבר ראינו לעיל, והוספנו גם את השם הטוב שעובר מאב לבן ומסבא לנכד. אדם צריך לקנות שם טוב לעצמו בעצמו. כך עשה בצלאל כשהתווכח עם משה על סדר בניית הכלים והמשכן וניצח (בדברינו **ארוך קודם או משכן קודם** בפרשת ויקהל). אבל שם טוב זה בכל זאת בא גם מאביו ואמו, מסבו שמסר את נפשו על קידוש השם - שם טוב של משפחה ולא רק של יחיד. ועל כך אפשר להעמיד שתי משניות במסכת עדיות זו כנגד זו. פרק ב משנה ט: "הוא (ר' עקיבא) היה אומר: האב זוכה לבן בנוי ובכח ובעושר ובחכמה ובשנים", כנגד פרק ה משנה ז, דברי עקיבא בן מהללאל שבנו מבקש ממנו: "פקוד עלי לחבריך" והוא עונה לו: "איני מפקיד ... מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחוקך".

¹⁸ בנושא זה הרחבנו לדרוש בדברינו **אנשים חכמים ונבונים וידועים** בפרשת דברים ודווקא את המדרש שלהלן לא הבאנו שם. למרות ששמה התפטר בסוף על שלוש מידות, ולפי שיטות אחרות גם על מידה אחת: "אנשי חיל" (נמצא בדברינו ה"ל), המדרש כאן ממשיך בפירוט שבע התכונות הנדרשות בבית דין, אפילו של שלושה (גם רועי בקר?). למרות שמישהו שם קטע זה בסוגריים, נמשיך איתו.

²⁰ סוף דבר ש"אנשי חיל" מהם בסוף לקח משה כאשר לא מצא לא 11 תכונות (7+4) ולא שבע ולא ארבע ולא שלוש, היא תכונת השם הטוב. אלא שהמדרש מרחיב מאד תכונה זו וכולל בה גם כיבוש היצר, לב אמיץ ונכונות לקום בגבורה כנגד עושקים ובעלי זרוע. עמידה כזו איננה רק תוצר של אומץ לב, אלא בעיקר של שם טוב. של מי שמוכן לסכן את שמו הטוב למען העשוקים והנגזלים, של מי שבטוח בשמו הטוב ולא ירא שישמיצו אותו, של שמי שפרקו נאה, הינו מעשיו והתנהגותו הם ללא רבב וקשה יהיה לומר עליו מילות גנאי. ואם אנחנו בדיינים, אפשר שכאן המקום להוסיף עוד מי שחשוב היה לו שמו הטוב. ראה מדרש שמואל (בבב) פרשה כג בסוף דרשה שעוסקת גם היא בשלושה הכתרים שראינו לעיל בשם רבי שמעון בר יוחאי: "רבי אבין בשם רבי שמעון בן יוחי אמר: מצינו שהלך הקב"ה מהלך חמשה מאות שנה בשביל ליטול לו שם טוב, דכתיב: אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם לשום לו שם (שמואל ב ז כג). בהצלת עם ישראל ממצרים עשה הקב"ה שם טוב לעצמו, או שנאמר שאילולי היה מציל ופודה את עם ישראל ממצרים היה יוצא לו כביכול שם גנאי. וכפי שמתריס פרעה, שמות ה ב: "ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח". שוב אנו חוזרים לקשר של שם טוב עם קידוש השם.

ר' פנחס אמר: אדם חביב בשמו ואיני יודע באיזה מהן. בא שלמה ופירש: "טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו". נולד אדם - מונין לו למיתה, מת - מונין לו לחיים. נולד אדם - הכל שמחין, מת - הכל בוכין. ואינו כן,²¹ אלא: נולד אדם ואין שמחין לו, שאין יודעין באיזה פרק ומעשים יעמוד, אם צדיק ואם רשע אם טוב ואם רע. ומת, הם צריכין לשמוח שנפטר בשם טוב ויצא מן העולם בשלום. משל לשני ספינות פורשות לים הגדול: אחת יוצאת מן הים²² ואחת נכנסת לים. היוצאת מן הים הכל שמחין והנכנסת לים לא שמחו לה. היה שם פקח אחד אמר להם: חילוף הדברים אני רואה. זו שהיתה יוצאה מן הים, לא צריכין לשמוח עמה, שאין יודעין באיזה פרק עומדת, כמה ימים מזדווגת לה, כמה עלעולין הן מזדווגות.²³ ושנכנסת לים הכל צריכין לשמוח שנכנסה לשלום. כך, מת אדם הכל צריכין לשמוח ולשבח שנפטר בשם טוב בשלום מן העולם, הוא ששלמה אמר: "ויום המות מיום הולדו".²⁴

משנה מסכת אבות פרק ב משנה ז – קנה שם טוב לעצמו

הוא היה אומר: מרבה בשר - מרבה רימה, מרבה נכסים - מרבה דאגה ... מרבה תורה - מרבה חיים, מרבה ישיבה - מרבה חכמה, מרבה עצה - מרבה תבונה, מרבה צדקה - מרבה שלום, קנה שם טוב - קנה לעצמו, קנה לו דברי תורה - קנה לו חיי העולם הבא.²⁵

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: אולי יש גם תקנה בחלום, כמאמר הגמרא במסכת ברכות דף נז עמוד א: "הרואה זית בחלום - שם טוב יוצא לו, שנאמר: זית רענן יפה פרי תאר קרא ה' שמך. הרואה שמן זית בחלום - יצפה למאור תורה, שנאמר: ויקחו אליך שמן זית זך".

²¹ לא כך צריך להיות, אלא כפי שהוא מציע להלן. לא לשמוח כאשר אדם נולד וכו'.

²² נמל, מיוונית. לְמִין או לימין בנוסחאות אחרות. ראה מקביל למדרש זה בשמות רבה מח א ראש פרשת ויקהל.

²³ ימים היינו הימים בהם היא תפליג (seas). עלעולין הן רוחות חזקות, רוחות סערה. ראה במילונים.

²⁴ כאן אנו מגיעים לחצי השני של הפסוק בקהלת: "ויום המוות מיום הוולדו". אבל המדרש רואה את הפסוק בשלמותו: טוב השם הטוב גם ביום המוות. זה מה שנשאר (או חו"ח לא נשאר) מהאדם אחרי שיכלו ימיו עלי אדמות, כמו בני נטופאי ובני קוצאי ואחרים שזכרונם לברכה. ראה תפילתו של ר' יוחנן כשסיים לקרוא בספר איוב, מסכת ברכות דף יז עמוד א: "רבי יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי: סוף אדם למות, וסוף בהמה לשחיטה, והכל למיתה הם עומדים. אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם, ועליו אמר שלמה: טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו". לא בטוח שקהלת הפסימי התכוון למה שהמדרש אומר, ראה דבריו הקשים על חיי האדם בפרט בפרק ו וגם חז"ל אמרו: "טוב לאדם שלא נברא משנברא" (עירובין יג ע"ב), ומי אמר שכל אדם אכן נפטר בשם טוב. כמה ספינות לא צלחו את הים הסוער ולא חזרו בשלום לנמל ממנו יצאו או לכל נמל אחר? אבל המדרש האופטימי בשלו. ראה גם קהלת רבה פרשה ו סימן א: "כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים - ר' הונא בשם ר' אחא: דוד אמר דבר אחד ולא פרשו ופרשו שלמה בנו. ושלמה אמר דבר אחד ולא פרשו ופרשו דוד אביו. שלמה אמר: כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים ויעשם כצל ... בא דוד ופרש (תהלים קמ"ד) ימיו כצל עובר. ... דוד אמר (שם) תהלים קמ"ד/ אדם להבל דמה ... בא שלמה ופרש הבל הבלים ... אמר ר' פנחס: הואיל והבל הם ימיו של אדם ומספרם הם וכצל הם, מה הנאה יש לו בחיים? אלא יתעסקו בדברי תורה שכולן חיים ... אמר שלמה: אני אגיד לך מה טוב מכולן: טוב שם משמן טוב". אשרי מי שזוכה לשם טוב כתפילתו של ר' יוחנן לעיל. ראה גם תפילתו של ר' ינאי כל בוקר כשנעור משנתו, ירושלמי ברכות פרק ד הלכה ב: "יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתתן לי לב טוב חלק טוב יצר טוב חבר טוב שם טוב עין טובה ונפש טוב ונפש שפלה ורוח נמוכה אל יתחלל שמך בנו וכו'". ראה שם.

²⁵ מכל הצמדים שבמשנה זו, הצמד קנה שם טוב – קנה לעצמו שונה ואחר. שבחים וכתרים רבים ראינו לשם הטוב: שם טוב יוצא מסוף העולם ועד סופו, שם טוב הוא מה שנשאר מהאדם אחרי מותו, שם טוב צף מעל השמן, שם הטוב הוא המעשה, הוא הספינה שחוזרת בשלום לנמל ועוד - כל תשבחות השם הטוב שראינו לעיל. אבל בשורה התחתונה השם הטוב הוא לעצמך. שם טוב הוא הרגשה פנימית מאד מאד אישית וחבויה של סיפוק בעשייה ושל הגשמה עצמית. אם תוציא שם רע, לא יהיה זה אלא "לעצמך". ואם תרכוש שם טוב, לא יהיה זה אלא "לעצמך". וכמשפט הסיכום במסכת כלה רבתי פרק ד הלכה כח: "קניית שם טוב - קניית לעצמך, כדכתיב" אם חכמת חכמת לך". וכמדרש תנחומא לעיל: "את מוצא שלשה שמות נקראו לו לאדם: אחד מה שקוראים לו אביו ואמו, ואחד מה שקוראים לו בני אדם ואחד מה שקונה הוא לעצמו, טוב מכולן, מה שקונה הוא לעצמו".